

TOIVON JA TOIVEIKKUUDEN PROSESSIT AMMATILLISESSA KUNTOUTUKSESSA

Johdanto

Ammatillisella kuntoutuksella pyritään tukemaan ja parantamaan työllistymisen, työhön paluun ja työssä jatkamisen edellytyksiä. Erityisesti työelämää koskevien tavoitteiden muodostaminen on siis ammatillisen kuntoutuksen keskiössä (Ylisassi & Turunen 2015). Näiden tavoitteiden asettaminen voi kuitenkin olla haastavaa tilanteessa, jossa työllistymiseen ja työssä selviytymiseen liittyy moninkertaista epävarmuutta. Tässä kontekstissa on hyödyllistä tarkastella laajemman, toiveikkaan tulevaisuusorientaation ehtoja, jotka heijastuvat myös työelämä-tavoitteiden asettamisen sekä toiminnan ja muutoksen mahdollisuuksiin. Raivio (2018, 111) toteaa, että erilaisissa jarruttavissa ja pysähtyneissä elämäntilanteissa muutoksen käynnistäminen voi vaatia toivon perspektiiviä. Toivon kokemus (*sense of hope*) on tärkeä esimerkiksi tilanteessa, jossa pyritään pitkittyneen työttömyyden jälkeen takaisin työelämään (Coduti & Schoen 2014). Mahdollisuudet työmarkkinoilla voidaan kuitenkin kokea erityisen heikoiksi, jos työttömyyteen yhdistyy työkyvyn rajoitteita. Kokemus työllistymisen esteistä voi olla looginen,

omiin resursseihin ja rajoitteisiin nojaava johtopäätös (Elonen ym. 2017). Työelämään osallistuminen voi herättää epärointiä myös huonojen tai puuttuvien kokemusten, työelämän koettujen vaatimusten tai työnantajien asenteiden vuoksi. Toiveikas tulevaisuuteen suuntautuminen – omien työelämämahdollisuuksien näkeminen ja niitä kohti toimiminen – ei epävarmuuden olosuhteissa ole yksinkertaista. Läsnä on toiveiden ja haaveiden lisäksi jännitteitä ja ambivalenssia. (ks. Haapakoski ym. 2020, Åkerblad & Haapakoski 2022.)

Toivon käsitettä on hyödynnetty ammatillista kuntoutusta koskevissa tutkimuksissa varsin niukasti. Suomessa toivon ja tulevaisuuteen suuntautumisen perspektiivistä on tarkasteltu muun muassa sosiaalista kuntoutusta (ks. Raivio 2018) sekä aikuissosiaalityötä (ks. Ekqvist & Kuusisto 2020). Tulevaisuushorisontti ja tulevaisuutta koskeva toivo ovat kuitenkin myös ammatillisen kuntoutuksen keskiössä (Unkila 2015, 114). Tässä artikkelissa olemme kiinnostuneita siitä, millä ehdoilla ammatillinen kuntoutus voi vahvistaa työelämä-tulevaisuutta koskevaa toivoa. Kysymme erityisesti, millaiset ammatillisen kuntoutuksen toimintatavat ja prosessit vahvistavat ja millaiset heikentävät toivoa ja

toiveikkuutta. Hyödynämme ajatusta toivon eri muodoista ja sovellamme erityisesti jakoa avoimeen ja tavoitteelliseen toivoon (ks. Webb 2007, Cook & Cuervo 2019). Toivon muodot ja merkitykset voivat vaihdella kuntoutuksen eri vaiheissa (ks. Warren & Manderson 2008, Waynor & Gill 2015). Näin ollen kiinnitämme huomiota myös siihen, mitä toivolle tapahtuu kuntoutuksen institutionaalisen ajan ulkopuolella, erityisesti palveluiden jälkeen.

Tutkimuksen aineiston muodostavat Kelan ammatilliseen kuntoutukseen osallistuneiden haastattelut. Kelan järjestämä ammatillinen kuntoutus on suunnattu erityisesti työelämän ulkopuolella oleville tai työelämään heikosti kiinnittyneille henkilöille, joiden työ- tai opiskelukyvyn ja ansiomahdollisuuksien arvioidaan heikentyneen tai olevan heikentymässä lähivuosina sairauden, vian tai vamman vuoksi. Kohderyhmään kuuluvat esimerkiksi pitkään työelämästä poissa olleet sekä henkilöt, joilla ei ole vakiintunutta työuraa. Pidempään työelämässä olleille Kela järjestää KILLA-kuntoutusta. (Mielonen 2020.) Käsitämme yhteiskuntatieteissä ja tässä tutkimuksessa kuntoutuksen kontekstin kuitenkin laajasti. Ammatillisen kuntoutuksen prosessit kytkeytyvät esimerkiksi palvelujärjestelmiin, työmarkkinoiden rakenteisiin sekä työelämän käytäntöihin.

Toivon käsitteestä ja toivon muodoista

Kansainvälisellä toivon tutkimuksen kentällä on hyödynnetty erityisesti Snyderin toivoteoriaa (*hope theory*). Snyder (esim. 2002) ymmärtää toivon kognitiiviseksi, tavoitteelliseksi prosessiksi: yksilön kyvyksi hahmottaa reittejä toivottuihin päämääriin ja kyvyksi motivoida itseä toimijuusajattelun avulla käyttämään näitä reittejä. Myös kuntoutuksen tutkimuksessa on sovellettu Snyderin lähestymistapaa. Tutkimuksissa on todettu toivon olevan positiivisesti yhteydessä työllistymiseen kuntoutuksen jälkeen (Blake ym. 2017). Toivon on todettu edistävän myös tuettuun työllistymiseen osallistuvien psyykkistä hyvinvointia (Dunstan ym. 2017). Codutin ja Schoenin (2014) tarkastelussa

toivo oli positiivisesti yhteydessä tavoitteiden asettamiseen. Toivon ja optimismin on katsottu edistävän myös työhön paluuta (Lydell ym. 2011) sekä urasuunnittelua ja oman alan etsimistä (Hirschi ym. 2014).

Snyderin toivoteoriassa painottuu toivon kohteellinen tai toiminta- ja tavoitekeskeinen tulkintatapa; tämä on oma, spesifi näkökulmansa toivoon. Webb (2007) toteaaakin, että toivon käsitteellistämässä painottuu usein jokin yksittäinen ymmärrystapa. Webbin kehitelemä viitekehys nivoo eri tieteenaloihin kiinnittyviä toivon teoretisointeja ja malleja yhteen. Tässä tutkimuksessa hyödynämme erityisesti Webbin (2007, 68) ajatusta toivon kahdesta metamuodosta (*meta-modes of hoping*): tavoitteellisesta (*goal-oriented*) ja avoimesta (*open-ended*) toivosta sekä näiden alalajeista. Tavoitteellisissa toivon muodoissa toivo suuntautuu konkreettiseen kohteeseen. Kohde koetaan tärkeäksi ja mahdolliseksi saavuttaa toimimalla sitä kohti. Tavoitteellinen toivo voi olla *päättävää*, jolloin se suuntautuu toimijuuteen, kognitiiviseen mukautumiseen ja reittien etsintään. *Arvioiva* tavoitteellinen toivo sisältää puolestaan tulkintaa tavoitteiden saavuttamisen todennäköisyyksistä. Tavoitteellinen toivo voi sisältää myös yhdessä jaettuja näkemyksiä toivotusta tulevaisuudesta (jaettu *utooppinen* toivo). Toisin kuin tavoitteellinen toivo, avoin toivo ei Webbin mukaan sitoudu tiettyyn kohteeseen. Mitään tiettyä ei toivota, vaan kyse on avoimesta suuntautumisesta tulevaisuuteen ja “mahdollisuuksien tunnusta”. Toimintaa leimaa kärsivällinen odottaminen tai sosiaalinen kritiikki (*kärsivällinen* ja *kriittinen* toivo). Kaikkiaan viitekehysten keskiössä on ajatus siitä, että ihmiset voivat kokea toivoa eri muodoissaan eri kohdissa elämäänsä, riippuen sosiaalisten suhteiden, mahdollisuuksien ja rajoitusten variaatioista. (Webb 2007.)

Cookin ja Cuervon (2019) esittämät representationaaliset ja ei-representationaaliset toivon muodot vertautuvat jossain määrin Webbin (2007) toivon metamuotoihin. Representationaaliset toivon muodot kiinnittyvät konkreettiseen, kielellisesti ilmaistavaan mielikuvaan toivotusta tulevaisuudesta. Ei-representationaaliset toivon muo-

dot määrittävät taas toiveikkuuden kokemisen kautta: toivolla ei ole tiettyä kohdetta, vaikka se suuntautuu kohti toivottua tai parempaa tulevaisuutta. Molemmat toivon muodot voivat manifestoitua samassa kontekstissa ja saman elämänhistorian sisällä, ja ne kiinnittyvät ja liukuvat toisiinsa eri tavoin. (Cook & Cuervo 2019.) Tässä artikkelissa viittaamme toiveikkuudella (*hopefulness*) nimenomaan ei-representationaalisiin toivon muotoihin; filosofisesti toiveikkuus määrittyy yleisenä, kohdetta vailla olevana toivona (Bloeser & Stahl 2017). Näin ollen toiveikkuus on merkityksiltään lähellä avointa ja ei-representationaalista toivoa.

Cookin ja Cuervon (2019) mukaan ei-representationaalinen toivo kytkeytyy erityisesti nykyhetkessä selviytymiseen ja yksilön psyykkiseen työhön. Olennaista on tapa, jolla ihmisen arvio olosuhteistaan ja sosiaalisesta positioistaan ohjaa hänen käsitystään siitä, missä määrin toivon kohteet koetaan mahdollisiksi saavuttaa. Sosiaalinen asema vaikuttaa myös siihen, miten paljon ihmisen on tehtävä työtä ylläpitääkseen toivoa ja onko olemassa tahoja, jotka voivat auttaa häntä tässä työssä. Kaikkiaan ei-representationaalisen toivon ylläpitäminen haastavissa olosuhteissa vaatii enemmän työtä kuin representationaalisen toivon ylläpito sosiaalisesti tuetussa ympäristössä. (Cook & Cuervo 2019.) Monet toivon sosiaali- ja yhteiskuntatieteelliset ymmärrykset sisältävätkin ajatuksen siitä, että mahdollisuudet ja edellytykset kokea toivoa ja toiveikkuutta kiinnittyvät ihmisen sosiaaliseen ympäristöön ja saatavilla oleviin resursseihin (esim. Te Riele 2010, Bryant & Ellardt 2015, Petersen & Wilkinson 2015, Grant 2017, Pettit 2019).

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineiston muodostavat Kelan ammatilliseen kuntoutukseen osallistuneiden teemahaastattelut (17 kpl)¹. Haastateltavat tavoitettiin Kelalle osoitetun tietopyynnön avulla. Ennen tutkimuksen aloittamista Kelan tutkimuseettinen toimikunta arvioi tutki-

muksen ja antoi sen toteuttamista puoltavan lausunnon. Kela toimitti haastattelukutsun mahdollisille haastateltaville ja vapaaehtoiset lähettivät yhteystietonsa ja luvan yhteydenottoon suoraan tutkijoille.

Haastateltavista naisoletettuja oli yhdeksän ja miesoletettuja kahdeksan. Iältään he olivat 30–63-vuotiaita: 30–40-vuotiaita oli seitsemän, 41–50-vuotiaita kaksi, 51–60-vuotiaita viisi ja 60–63-vuotiaita kolme. Haastateltavat olivat osallistuneet yhteen tai useampaan Kelan ammatillisen kuntoutuksen palveluun². He asuivat erikoisilla paikkakunnilla ympäri Suomea ja olivat vaihtelevissa ja osin monitahoisissa työmarkkina-asemissa. Työelämässä oli seitsemän haastateltavaa, osa yrittäjinä tai osa-aikaisessa työssä. Määräaikaisella työkyvyttömyyseläkkeellä oli kolme haastateltavaa ja toistaiseksi myönnetyllä kaksi. Työttöminä oli kolme ja kaksi opiskeli päätoimisesti. Monella työttömyys, työsuhteet ja erilaiset kuntoutukset limittyivät. Kaikilla haastateltavilla oli joitain työkykyä haittaavia terveydellisiä tekijöitä, mutta niiden vaikutus työssä tai opinnoissa selviytymiseen vaihteli huomattavasti. Työkykyä haittasivat usein tuki- ja liikuntaelinsairaudet, mielenterveyden ongelmat tai näiden yhdistelmät.

Haastattelussa käsiteltiin työhön liittyviä kokemuksia, työelämään osallistumisen merkitystä sekä osallistumiseen liittyviä toiveita ja epäilyksiä. Lisäksi keskusteltiin tulevaisuuden odotuksista ja ammatilliseen kuntoutukseen ja palvelujärjestelmiin liittyvistä kokemuksista ja näkemyksistä. Samat teemat käytiin läpi kaikkien haastateltavien kanssa, mutta teemojen käsittelyjärjestys vaihteli. Haastateltavia pyydettiin aluksi kertomaan avoimesti teemoihin liittyviä ajatuksiaan, ja apukysymyksiä esitettiin vain tarvittaessa. Haastattelut kestivät keskimäärin reilun tunnin (34–89 minuuttia), ja ne toteutettiin korona-aikana puhelimitse. Haastattelut litemoitiin sanatarkasti analyysia varten.

2) Haastateltavat olivat osallistuneet Kelan ammatilliseen kuntoutuspalveluun, työllistymistä edistävään ammatilliseen kuntoutukseen, KIILA-kuntoutukseen tai useampaan näistä. Monet olivat osallistuneet useampaan palveluun ja käsitelivät niitä haastattelussa kokonaisuutena, joten viittaamme tulostuloksissa yleisesti ”palveluihin” tai ”kuntoutukseen”.

1) Tämä artikkeli on kirjoitettu osana Kelan rahoittamaa *Toivo ja toiveikkuus ammatillisessa kuntoutuksessa -tutkimushanketta*.

Aineisto analysoitiin useita menetelmiä hyödyntäen. Aluksi jokaisesta haastattelusta tehtiin tiivistelmä, johon sisällytettiin ydin-kohtina hahmottuvat sitaatit. Kokonaisuudessaan aineisto järjesteltiin ensin siten, että tutkimuskysymysten kannalta olennainen informaatio saatiin esiin. Tutkimuskysymykset suuntasivat huomion toivoa ja toiveikkuutta vahvistaviin ja heikentäviin toimintatapoihin ja prosesseihin kuntoutuksessa. Järjesteltyä aineistoa tarkasteltiin Atlas.ti-ohjelmassa induktiivisen koodauksen avulla. Yhdistävässä tematisointivaiheessa otettiin mukaan myös toivon käsitteelliset tulkintatavat, erityisesti jako avoimeen toivoon tai toiveikkuuteen ja tavoitteelliseen toivoon (ks. Webb 2007, Cook & Cuervo 2019). Tematisointia ohjasivat siis induktiivisen koodauksen tulokset, haastattelukohtaisiin tiivistelmiin pohjautuvat havainnot ja tietyt toivon käsitteellistämiset. Yhdistävässä analyysissä hyödynnettiin temaattisen analyysin pääperiaatteita. Temaattisessa analyysissä pyritään tunnistamaan tutkimustehtävän kannalta tärkeitä, kiinnostavia tai toistuvia teemoja ja niiden välisiä suhteita aineistosta (ks. Braun & Clarke 2006, Castleberry & Nolen 2018). Kyse ei siis ole ainoastaan aineiston tiivistämisestä vaan yrityksestä ymmärtää ja tulkita sitä (Braun & Clarke 2006).

Toivoa ja toiveikkuutta vahvistavat prosessit

Tavoitteellinen toivo – suunnan varmistuminen ja sitoutumista tukeva suunnitelma

Monissa haastatteluissa viitattiin siihen, että ammatilliseen kuntoutukseen osallistuminen vahvisti toivoa ja edesauttoi muutosta varmistamalla jonkin työelämään liittyvän suunnan tai päämäärän. Voidaan ajatella, että toivo oli ollut jo ennen kuntoutusta ainakin jossain määrin tavoitteellista ja representationaalista, tiettyyn itselle tärkeään kohteeseen suuntautunutta (ks. Webb 2007, Cook & Cuervo 2019). Haastateltavalla oli saattanut olla mielessään esimerkiksi tietyn alan opinnot tai tietylle työelämän sektorille tai ylipäätään työelämään siirtyminen.

Kuntoutukseen osallistuminen oli vahvistanut kokemusta siitä, että valittu tai harkinnassa oleva suunta on ensinnäkin itselle mielekäs ja toiseksi mahdollinen omiin kykyihin ja resursseihin nähden. Palvelut olivat vahvistaneet ennen kaikkea tavoitteellista toivoa ja tunnetta siitä, että valittu suunta tai päämäärä mahtuu omaan henkilökohtaiseen “mahdollisuuksien horisonttiin” (*horizon of possibility*, ks. Cook & Cuervo 2019). Tietyt ammatillisen kuntoutuksen käytännöt auttoivat tarjoamaan todisteita siitä, että juuri tietynlainen työelämä tulevaisuus voi olla itselle mahdollinen ja sitä kohti voi lähteä toimimaan. Tällaisia tekijöitä olivat esimerkiksi ammattilaisten tuki ja rohkaisu, positiiviset kokemukset työstä ja työyhteisöistä, työkyvyn ja vahvuuksien selvittäminen sekä vertaistuki.

Keskeistä oli se, että kuntoutuksen koettiin johtaneen sekä suunnan tai päämäärän täsmentymiseen että päämäärään johtavien reittien kartoittamiseen eli konkreettiseen suunnitelmaan. Toivoa vahvistivat erityisesti sellaiset suunnitelmat, joihin oli mahdollista sitoutua sekä emotionaalisesti että tiedollisesti. Tämä sitoutuminen saattoi rakentua kuntoutuksen kuluessa, toimivassa vuorovaikutussuhteessa ammattilaisiin ja myönteisten kokemusten pohjalta. Todennäköisyyksiä puntaroivasta arvioivasta toivosta voitiin kuntoutuksen avulla liukua myös kohti päättäväistä toivoa, jossa toiminta nähdään mahdolliseksi esteistä huolimatta.

Ammatillisessa kuntoutuksessa hahmotuneet suunnitelmat eivät aina tarkoittaneet palkkatyötä tai ylipäätään työelämään osallistumista. Yksi haastateltava kertoi, että hänen unelmansa oli ollut jatkaa työssä terveydellisistä haasteista huolimatta. Tässä tapauksessa kuntoutus ja erityisesti siihen sisältynyt työkokeilu tarjosi konkreettisia todisteita toivoa *vastaan*; työssä jatkaminen osoittautui mahdottomaksi. Tämä ei johtanut huonoon palvelukokemukseen tai toivon ja toiveikkuuden menettämiseen – päinvastoin. Kun haastateltava oli hyväksynyt tilanteen, työhön kiinnittyneestä toivosta luopuminen sisälsi helpotusta. Eläkepäätös voikin olla myös osoitus yhteiskunnallisesta tunnustuksesta ja oikeasta rakenteellisesta

kohtaamisesta (Unkila 2015, 117). Pitkään jatkuneen epäselvyyden ratkeaminen vapautti resurssija ja antoi mahdollisuuden keskittyä muihin elämänalueisiin:

“Mutta yhteenvetona, minulle tämä ammatillinen kuntoutus tällä työkokeilulla, niin tällä oli todella suuri merkitys minun omalle psyykeellekin, hyväksyä se että minä en enää pysty työelämään. – Siinä oli ratkaisun paikka ja se oli helppo itselle hyväksyä, kun sen näki. Näki ja koki ja tunsin, niin se oli helppo.” (H41)

Avoim toivo – kiireetön reflektoinnin tila ja näkymät tulevaisuuteen

Kaikilla haastateltavilla ei ollut tiettyä suuntaa tai päämäärää mielessään ennen ammatilliseen kuntoutukseen osallistumista, sen aikana tai välttämättä jälkeenkään. Moni koki kuntoutuksen tarjonneen ennen kaikkea kiireettömän ja kunnioittavan tilan, jossa oli saanut reflektoida yhdessä ammattilaisten kanssa omaan työelämäntulevaisuuteen liittyviä ajatuksia ja haaveita. Kuntoutus oli auttanut irrottautumaan nykyhetkestä ja suuntautumaan vähintään varovaisesti tulevaisuuteen. Kuntoutuksen kuluessa saatu rohkaisu, kannustus ja palaute olivat auttaneet näkemään positiivisen muutoksen mahdollisuuden toiminnan rajoitteista huolimatta. Onnistuneet kohtaamiset ja kuntoutuksen toimivat käytännöt olivat voineet vahvistaa kokemusta siitä, että rajoitteista huolimatta oma paikka työelämästä voi löytyä, opiskeluun voi edelleen olla resurssija tai työssä jaksamisen tukemiseen on keinoja.

Nämä toimintatavat ja prosessit edesauttoivat erityisesti avoimen toivon ja yleisen toiveikkuuden rakentumista. Yksi haastateltava kertoi sairauden muuttaneen vahvasti hänen elämänsä. Hän oli pitkään toivonut löytävänsä työn, jota olisi sairaudesta huolimatta mahdollista tehdä. Ennen ammatillista kuntoutusta hän oli kuitenkin kokenut, että tukijärjestelmän keinot alkavat loppua. Vasta ammatillinen kuntoutus tarjosi toiminnan vaihtoehtoja ja edesauttoi näin ajatusmallien

muutosta ja toiveikasta suuntautumista työelämäntulevaisuuteen:

“Siis tuo [kuntoutuspalvelu] oli vasta sen jälkeen kun tunsin, että ne ei voi enää hirveästi enempää auttaa ehkä muuta kuin että kuuntelee. Niin sitten taas tuolla se auttoi, vaikka se oli toisissaan rankkaa lähteä siinä kunnossa, lähdin ammatilliseen kuntoutusselvitykseen silleen että se heti alkoi muuttaa sitä kokemusmaailmaa, että on toisissaan mahdollista sairaudesta huolimatta päästä eteenpäin.” (H30)

Toivo ei välttämättä juuri kuntoutuksen hetkellä tai välittömästi sen jälkeen kiinnittynyt yksilöitävään ja sanallistettavaan tavoitteenseen tai päämäärään. Kyse oli enemmänkin toiveikkuuden ja tulevaisuusorientaation vahvistumisesta sekä tulevaisuuden näkymien avartumisesta. Haastateltavien oli joskus vaikeaa sanallistaa sitä, mitkä tekijät kuntoutuksessa olivat tukeneet tällaista muutosta. Kyse ei välttämättä ollut konkreettisista käytännöistä tai tapahtumista vaan monella tasolla onnistuneista kohtaamisista ja ammattilaisten valmiudesta tukea ja rohkaista.

Yhden haastateltavan mukaan oli tärkeää saada selvittää omia toiveita ja unelmia rauhassa ennen sitoutumista spesifeihin päämääriin ja siirtymistä konkreettiseen toimintaan. Haastateltava ikään kuin vastusti tavoitteellisia, representationaalaisia toivon muotoja siihen asti, että yleinen toiveikkuuden tunne ja toimijuuden tunto olivat vahvistuneet riittävästi ja tavoitteiden asettaminen ja toiminta niitä kohti koettiin mahdolliseksi. Vaikka monilla ammatilliseen kuntoutukseseen kohdistui nimenomaan työllistymiseen liittyviä odotuksia, osa koki tarvetta aloittaa pienin askelin. Kiireetön ja kunnioittava tila tarkoitti heille sitä, että kuntoutuksessa sallittiin myös vähemmän välineelliset ja joskus myös ei-työorientoituneet tavat hahmottaa omaa tilannetta ja ajatella tulevaisuutta.

Jotkut haastateltavat olivat kokeneet ammatilliseen kuntoutukseen ohjautuessaan uupumusta, toivottomuutta ja näköalattoomuutta. Heille kuntoutus oli parhaimmillaan tarjonnut niin ikään tilan, jossa sai keskittyä

ammattilaisten avulla jaksamista ja tulevaisuusorientaatiota tukeviin keinoihin. Yksi haastateltava kuvasi myös ammattilaisten kykyä ottaa toivo tarvittaessa kannateltavakseen:

”Siellä ei koskaan ole mennyt sormi suuhun täysin, että vaikka se aina itsensä on tuntunut täysin toivottomalta se juttu siinä vaiheessa ja muissakin vaiheissa, niin niiltä ei ole koskaan loppunut se toivo.” (H31)

Toivoa ja toiveikkuutta heikentävät prosessit

Tavoitteellinen toivo – validoimattomat toiveet ja epäselvät suunnitelmat

Tavoitteellinen, representationaalinen toivo vahvistui, kun ammatillisessa kuntoutuksessa tuettiin kokemusta merkityksellisestä päämäärästä sekä sen saavuttamisen mahdollisuudesta ja keinoista. Tavoitteellisen toivon rakentumista näyttivät puolestaan haastavan prosessit, joissa kuntoutukseen osallistuvalla tärkeitä tavoitteita tai päämääriä ei tavoitettu tai validoitu. Joillain haastateltavilla oli omaa työelämäpaikkaa koskevia toiveita ja haaveita, mutta toivo ei ollut sitoutunut tiettyyn kohteeseen kuten välittömään opiskeluun tai spesifin alan työhön. Haastateltavat reflektoivat omaa paikkaansa työelämässä suhteessa työn laajempiin merkityksiin ja elämän muihin osa-alueisiin; he painottivat työn merkityksellisyyttä ja haastoivat työn itseisarvoa. Säännöllisen palkkatyön vaihtoehtoina nähtiin esimerkiksi yritystäjyys ja erilaiset joustavat työn tekemisen tavat, joiden koettiin sopivan paremmin omaan tilanteeseen ja resursseihin. Samalla saatettiin kokea, ettei tämänkaltaisia avoimia, arvoperustaisia ja uusiin työn tekemisen muotoihin kiinnittyviä toiveita pystytty ammatillisessa kuntoutuksessa tunnistamaan ja näin ollen validoimaan. Ammatillisen kuntoutuksen rakenteiksi ja toimintatavoiksi kääntyvät käsitteet työstä ja työnhausta voitiin kokea vanhanaikaisiksi ja tarjolla olevat vaihtoehdot kaavamaisiksi:

”Se on minusta edelleenkin ehkä vähän se, että noissa työllistymispalveluissa tulee sellainen tunne että yritetään sytätä väkisin sinne sellaiseen kahdeksanta neljään työn suuntaan, ja sitten jos ei sitten sovi siihen, niin sitten vähän luovutetaan että okei no sitten sinä olet sairaseläkkeellä. Toivoisi sellaista avarampaa otetta siihen ja todellista halua löytää ihmisille sellaiset niille sopivat työt ja niille mielekkäät työt. Ehkä entisaikaan just se oli sitten niin, että arvostettiin niin paljon sitä että tehdään paljon työtä ja se oli niin tärkeässä roolissa se työ, että minusta tuntuu että meille nuoremmille sukupolville se on vähän muuttunut se asia ja se pitäisi myös ehkä ottaa huomioon sitten, että ihmiset ei halua tehdä sitä välttämättä vapaa-ajan ja terveyden ja muiden asioiden kustannuksella pelkästään vaan sitä työtä.” (H25)

Jos kuntoutukseen osallistuvan omat toiveet ja päämäärät jäivät tavoittamatta, konkreettiseen suunnitelmaan ei päästy tai tehty suunnitelma koettiin ulkopuolelta tulevaksi ohjaukseksi. Vaikka kuntoutus olisi vahvistanut yleistä toiveikkuutta, vaihtoehtojen kaavamaisuus ja normatiivisuus sekä itselle mielekkäiden vaihtoehtojen puute nakersivat tavoitteellisen toivon rakentumisen pohjaa ja toiminnan mahdollisuuksia.

Jotkut haastateltavat kokivat, että paine esimerkiksi työkokeiluun oli jättänyt kuntoutuksessa varjoonsa pidemmän tähtäimen toiveiden ja laajempien elämäntavoitteiden hahmottamisen. Näyttääkin siltä, että nopeiden siirtymien riskinä voi joissain tilanteissa olla epäonnistuminen, sen pelko tai vähintään kokemus ohitetuksi tulemisesta. Eräs haastateltava kuvasi myöntyneensä työkokeiluun alalle, jolla hän ei kuitenkaan nähnyt itseään tulevaisuudessa. Tämä ristiriita ei välttämättä rapauttanut jo olemassa olevaa toiveikkuutta mutta ei myöskään vahvistanut tavoitteellista toivoa tukemalla siirtymää itselle merkitykselliseen suuntaan. Oma, vielä hieman täsmentymätön toivon kohde – uuden työllistävän koulutusalan löytäminen – jäi kuntoutuksessa validoimatta.

Haastateltava oli lopulta keskeyttänyt työkokeilun. Toinen haastateltava puolestaan pelkäsi jo etukäteen, että tulee kuntoutuksessa suostuneeksi itselleen ja vointiinsa huonosti sopivaan suunnitelmaan. Hän syytti tästä itseään ja koki, että vaikeassa tilanteessa ainut vaikutusmahdollisuus on vetäytyminen:

“Minä en ole jotenkin tarpeeksi selkeästi saanut sanottua sitä, että joku juttu vaikka ei nyt tunnu ajankohtaiselta tai tuntuu vieraalta minulle, niin ne ei ole niinkään siellä sen pään vikajuttuja vaan sitten niitä minun omia, että ei saa sanottua.” (H31)

Suunnitelmiin sitoutumista saattoi vaikeuttaa myös se, että suunnitelmia ei koettu realistisiksi konkreettisiin työ- ja opiskelumahdollisuuksiin tai omaan terveydentilaan nähden. Omakohtainen mahdollisuuksien horisontti nähtiin kapeammaksi kuin kuntoutuksessa tarjoiltu horisontti. Toivon muotojen näkökulmasta tilanne voidaan tulkita siten, että kuntoutuksessa painotettiin tavoitteellista, *päätäväistä* toivoa. Päätäväinen toivo perustuu oletukseen siitä, että ihminen voi muokata maailmaa toimijuutensa avulla (ks. Webb 2007). Haastateltavat tunnistivat esimerkiksi terveydentilaansa ja työmarkkinoita koskevaan neuvotteluasemaansa liittyvät realiteetit, jotka herättivät epärointiä ja epäluottamusta suunnitelmia kohtaan. Yhden haastateltavan mukaan kuntoutuksessa oli painotettu sitä, että kun tarpeeksi ”pinnistää ja ponnistaa”, kaikki on mahdollista. Haastateltava itse koki sosiaalisten ja rakenteellisten tekijöiden, kuten pienen asuinpaikkakunnan, rajoittavan vahvasti mahdollisuuksia. Järjestelmän todellisuus ja oma todellisuus olivat ristiriidassa, eikä yhteistä ymmärrystä rakentunut. Ristiriita saattoi nakertaa myös tavoitteellisen toivon pohjaa.

Haastateltavien omat toiveet olivat voineet jäädä tavoittamatta myös silloin, kun toivo ja toimintaenergia oli suuntautunut työelämän ulkopuolisiin kohteisiin. Jotkut haastateltavat kokivat, että todisteet heidän työllistymistään vastaan olivat raskaat. Tällaisia todisteita olivat esimerkiksi korkea ikä,

moninaiset sairaudet sekä koulutuksen tai kouluttautumisen edellytysten puute. Mitkään työllistymistä tukevat toimet eivät voineet kumota näitä todisteita, jolloin palveluihin osallistuminen koettiin ajankuluksi tai ajanhukaksi. Joskus ainoaksi toiminnan ja toimijuuden mahdollistajaksi hahmottui työkyvyttömyyden validointi ja taloudellisen tilanteen parantaminen sitä kautta:

“Minulla on ainoa toivo, että minä saan jotain, saan sen eläkkeen tai ammattitautikorvauksen, tai jonkun, jommankumman. Pääsen muuttamaan semmoiseen paikkaan missä haluan olla ja minkä voin itse päättää.” (H52)

Työhön liittyvät tavoitteet koettiin epäolennaisiksi myös silloin, kun elämässä oli akuuttimpia ratkaisua vaativia asioita, kuten vaikeahoitoiset kivut, taloudelliset kriisit sekä hoidon puute.

Avoim toivo - toiveikkuuden ylläpitämisen yksilöllinen haaste

Jos ammatillisessa kuntoutuksessa ei päästy konkreettiseen suunnitelmaan, suunnitelma jäi epäselväksi tai siihen liittyi epärointiä, toiveikkuus saattoi olla erityisesti kuntoutuksen jälkeen koetuksella. Vaikka palveluihin osallistuminen olisi vahvistanut tulevaisuusorientaatiota ja avointa toivoa, suunnitelmien ristiriidat tai puutteet saattoivat estää nimenomaan tavoitteellisen toivon rakentumista ja toimintaa. Jos toiveikkuuden ylläpitoon ei ollut tarjolla tukea eikä olosuhteissa tapahtunut muutosta, toiveikkuuden potentiaali muutosvoimana saattoi hiipua. Avoimen toivon ylläpitäminen haastavissa olosuhteissa vaatiikin yksilöltä enemmän työtä kuin representationaalisen, kohteeseen kiinnittyneen, toivon ylläpitäminen sosiaalisesti tuetussa kontekstissa (Cook & Cervo 2019). Monissa haastatteluissa kerrottiin kuntoutuspalveluiden jälkeen yksin jäämisen kokemuksista. Haastateltavat olisivat kaivanneet toiveikkuutta vahvistavaa ja ylläpitävää, pitkäkestoisempaa seurantaa ja tukea. Kaikkien toivon muotojen pysyvyyteen vaikuttavat sosiaaliset olosuhteet ja saatavilla

oleva tuki. Jos toivon yksilöllinen ylläpitäminen osoittautuu liian suureksi haasteeksi eikä siihen saada tukea muilta ihmisiltä tai instituutioilta, toivo saattaa muuttaa muotoaan tai hiipua (Cook & Cuervo 2019):

“Kyllä niissä, aina sen aikaa kun on ollut niitä selvityksiä ja kuntoutuksia, niin monesti sen aikaa on paljon toiveikkaampi ja vähän sen jälkeenkin. Mutta siinä on vaan aina sitten se huono, että se vaikutus ei kestä kauhean pitkään. Tarvitsisi ilmeisesti jonkinlaisia pitkäaikaista seurantaa siihen, että onko saanut mitään käyntiin ja millä nyt tuntuu ja sentyyppisiä, niin ehkä niitä pitäisi olla sitten minun tapaisella ihmisellä sitten useampia. – Ne tuppaa sitten aina unohtumaan, varsinkin jos se olo huononee, niin ikävän äkkiä unohtuu ne positiiviset ajatukset mitä on ollut.” (H31)

Toivo ei ole koskaan täysin avointa tai kohteeseen kiinnittynyttä ja se liukuu muodosta toiseen sosiaalisten olosuhteiden muutosten mukana (ks. Webb 2007, Cook & Cuervo 2019). Vaikka avoimella toivolla ja toiveikkudella on arvoa itsessään, tuki ja olosuhteiden myönteiset muutokset voivat vahvistaa myös tavoitteellista toimintaa edistävää toivoa. Jos mikään ei muutu, tämä potentiaali saattaa jäädä realisoitumatta ja myös toiveikkaus hiipua:

“Niin sitten sekin ehkä vähentää vähän sitä toiveikkautta, että se alkaa jo juurtua, se on niin pitkäaikainen tilanne, että se alkaa juurtua siihen omaan minuuteen niin että sen alkaa jo hyväksyä itsekin pysyväksi tilaksi, ja sitten sen myötä vähentää sitä toiveikkautta.” (H25)

Pohdinta

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin sitä, millä ehdoilla ammatillinen kuntoutus voi vahvistaa työelämäntulevaisuutta koskevaa toivoa ja toiveikkautta. Haastatteluaineiston analyysissä hyödynnettiin tulkintatapaa,

jossa toivon muodot käsitetään tavoitteelliseksi, kohteeseen suuntautuviksi tai avoimiksi, toiveikkouden kokemuksena ilmeneviksi (ks. Webb 2007, Cook & Cuervo 2019). Analyysin perusteella tavoitteellista toivoa vahvistavat sellaiset kuntoutuksen toimintatavat ja prosessit, joissa varmistetaan työelämään liittyvän suunnan tai päämäärän henkilökohtainen mielekkyys sekä edesautetaan toimintaa tekemällä merkitykselliseksi ja realistiseksi koettu suunnitelma ja tukemalla pystyvyyden tunnetta. Siirtymä voi tapahtua myös työelämän ulkopuolelle; keskeistä on tulevaisuusorientoitunut ja ratkaisulähtöinen toiminta. Tavoitteellista toivoa näyttävät puolestaan heikentävän prosessit, joissa kuntoutukseen osallistuvan omat toiveet ja tavoitteet jäävät validoimatta. Tavoitteellinen toivo perustuu sille, että toivon kohde on henkilökohtaisesti merkityksellinen ja tärkeä (esim. Coduti & Schoen 2014, Larsen ym. 2014). Jos kuntoutuksessa tehdyt suunnitelmat koetaan epärealistisiksi tai epämielekkäiksi, syntyy muutoksen mahdollisuuksia heikentäviä ristiriitoja oman arkitodellisuuden ja järjestelmän todellisuuden välille.

Ammatillisessa kuntoutuksessa voidaan vahvistaa myös avointa toivoa, jossa toivo ei ole kiinnittynyt spesifiin tulevaisuuden näkymään vaan ilmenee yleisinä toiveikkouden tuntemuksina (ks. Cook & Cuervo 2019) ja positiivisena tulevaisuusorientaationa (ks. Webb 2007). Avointa toivoa näyttävät vahvistavan toimintatavat ja prosessit, joissa luodaan kunnioittava ja kiireetön reflektoinnin tila. Tämä tila tarjoaa mahdollisuuden pohtia tuetusti omia työelämään liittyviä haaveita, toiveita ja epäilyjä sekä saada rohkaisua. Kyse ei ole tavoitteiden tai päämäärien asettamisesta vaan muutoksen mahdollisuuden näkemisestä. Avoin toivo ja toiveikkaus ovat itsessään merkityksellisiä, eivätkä ne tarkoita esimerkiksi passiivisuutta (ks. esim. Brun 2015, Bryant & Ellard 2015, Cook & Cuervo 2019). Raivion (2018, 110) mukaan toivoa rakentava sosiaalinen kuntoutus tekee tulevaisuutta näkyväksi ja mahdolliseksi. Joskus myös ammatillisessa kuntoutuksessa muutos näyttää edellyttävän sitä, että tulevaisuuden näkymät avartuvat ja

työelämään osallistumisen mahdollisuuksiin aletaan uskoa esimerkiksi sosiaalisista stigmoista ja työelämän syrjivistä käytännöistä huolimatta.

Tulevaisuuden tekeminen näkyväksi voi kuitenkin vaatia enemmän aikaa ja tukea kuin ammatillisen kuntoutuksen kehyses-sä ja yksittäisissä palveluissa on mahdollista tarjota. Tällöin kuntoutuksessa tehdyt suunnitelmat voivat tuntua kiirehdyiltä tai pakotetuilta. Haaveiden ja toiveiden muuntuminen tavoitteiksi ja suunnitelmiksi ei ole suoraviivaista eikä prosessia voi välttämättä kiirehtiä. Ylilahti (2013, 177) toteaa, että tavoitteiden asettamisen logiikka saattaa kuntoutuksessa sivuuttaa tarpeen ja mahdollisuuden syvälliseen itsen työstämiseen tai analysointiin. Tämän tutkimuksen aineistossa näkyi erilaisia tapoja, jolla tätä logiikkaa tarvittaessa vastustettiin. Toisaalta toiminnan vaihtoehdot ja työllistymisen päämäärätietoinen edistäminen voivat vahvistaa toivoa ja tukea muutosta; tasapainon löytäminen edellyttää palveluiden tarpeenmukaisuutta ja yksilöitävyyttä sekä avointa dialogia ammattilaisten kanssa.

Vaikuttaa siltä, että ammatillisessa kuntoutuksessa asetettuja tavoitteita ja tehtyjä suunnitelmia koskeva epäselvyys ja epärointi jäävät usein yksityisiksi kokemuksiksi. Kuntoutuksen byrokraattisuus voi osaltaan vaikuttaa siihen, millaiset asiat tulevat käsitellyiksi ja mitä jää piiloon (ks. Ylilahti 2013, 194). Kelan ammatillisen kuntoutuksen palveluiden toteuttaminen on säädeltyä; palvelut esimerkiksi etenevät tietyllä tavalla ja kestävät tietyn ajan. Haastateltavat kuvailivat sen sijaan ensisijaisesti kokemuksellisia jatkumoa, joiden puitteissa jokin tietty käytäntö saattoi tulla kommentoiduksi. On mahdollista, että epäluottamuksen ja yksin jäämisen kokemukset piiloutuvat erityisen helposti normitettujen palvelujen järjestyksiin – tai näiden järjestysten väleihin ja erilaisiin väli-tiloihin. Toiveikkuuden ylläpitäminen vaatii psyykkistä työtä, johon ei yksittäisten palveluiden jälkeen ole aina tarjolla tukea. Tarve kokonaisvaltaiseen lähestymistapaan ja asiakaslähtöiseen palvelujen jatkumoon on tunnistettu jo pitkään (ks. esim. Järvikoski ym. 2011, Suikkanen & Lindh 2012, Palomäki

2018, Juvonen-Posti ym. 2020, Haapakoski ym. 2020). Pidempikestoinen yhteistyösuhde ja palveluiden jatkuvuus voisivat auttaa ylläpitämään kuntoutuskeskeisten tavoitteiden lisäksi myös laajempia, työelämään liittyviä toivon ja toiveikkuuden dynaamisia prosesseja ja niihin kytkeytyviä realistisia toimintahorisontteja.

Tämä tutkimus osoittaa, että ammatillisella kuntoutuksella on potentiaalia vahvistaa työelämätulevaisuutta koskevaa toivoa ja toiveikkuutta. Tavoitteellista toivoa voidaan tukea tarkentamalla päämääriä ja edesauttamalla niihin pääsyä. Avointa toivoa vahvistavat puolestaan kiireetön kohtaaminen ja tuki. Pystyvyyden tunteen tukeminen sekä mielekkäät toiminnan vaihtoehdot vahvistavat sekä tavoitteellista että avointa toivoa. Tutkimus tukee ajatusta siitä, että tulevaisuuden näkymien luominen ja pystyvyyden tunteen lisääminen (Reunanen 2018, 54) sekä sosiaalinen tuki (Järvikoski ym. 2016) vahvistavat hallinnan tunnetta. Hallinnan tunne edesauttaa puolestaan toimintaa ja muutosta. Raivion (2018, 112) mukaan toivoa luovan toimintakulttuurin lähtökohtana on ihmistä arvostava, osallistava sekä yksilön omaa elämismaailmaa painottava arvopohja. Myös tämä tutkimus osoittaa, että ammatillisten kuntoutuspalveluiden tarpeenmukaisuus ja yksilöitävyys sekä asiakaslähtöinen ja kokonaisvaltainen lähestymistapa voivat vahvistaa ammatillisen kuntoutuksen kykyä tukea toivon ja toiveikkuuden prosesseja. Jatkossa tutkimusta voitaisiin suunnata ammatillisen kuntoutuksen menetelmien ja arkikäytäntöjen yksityiskohtaisempaan tarkasteluun. Näin voitaisiin analysoida sitä, millaisista käytännöistä ja toimintatavoista esimerkiksi juuri kuntoutuksen tarpeenmukaisuus ja yksilöitävyys koostuu. Tämä tarjoaisi lisää pohjaa toivoa ja toiveikkuutta tukevien kuntoutuspalveluiden kehittämiselle.

On huomattava, että jako avoimeen ja tavoitteelliseen toivoon oli tässä tutkimuksessa ensisijaisesti analyttinen väline. Käytännössä rajat toivon eri muotojen välillä ovat häilyviä, ja toivoa voidaan tulkita myös muista kehyksistä käsin. Jako avoimeen ja tavoitteelliseen toivoon mahdollisti kuitenkin ammatillisen kuntoutuksen mekanismien

tarkastelun uudeltaisesta perspektiivistä. Tämä perspektiivi auttoi ymmärtämään toivon eri muotoihin kytkeytyviä, yhtäaikaista mutta joskus eri suuntaisia prosesseja kuntoutuksessa. Avoin toivo ja toiveikkuus voi esimerkiksi hiipua, vaikka tavoitteellista toivoa olisi mahdollista ylläpitää – tai avoimella toivolla voi olla suuri merkitys, vaikka tavoitteellinen toivo ei olisi juuri tietystä hetkestä mahdollista. Ammatillisessa kuntoutuksessa olisi hyvä tunnistaa erityisesti avoimen toivon olemassaolo, koska sillä voi olla potentiaalia kannatella kokonaisvaltaisesti toimijuutta. Avoimuus voi myös ennaltaehkäistä toivon hiipumista silloin, kun yksilöityjen tavoitteiden asettaminen ei ole syystä tai toisesta mahdollista. Toivon prosessien tunnistaminen voisi osaltaan auttaa ymmärtämään asiakkaan kokonaistilannetta ja hyödyntämään yksilöllisesti muutosta tukevia toimintatapoja. Ammatillisen kuntoutuksen asiakkaiden ja järjestelmän tulkinnot tavoitteista ja mahdollisuuksista eivät aina kohtaa. Kuntoutuksen toimivuuden kannalta on kuitenkin tärkeää, että tulkintojen erot tunnistetaan ja käsitellään niin, että ne eivät asetu tulevaisuusorientaation, toiminnan ja muutoksen esteiksi.

Tulosten merkitys: Ammatillisen kuntoutuksen tarpeenmukaisuus ja yksilöitävyys, asiakaslähtöinen ja kokonaisvaltainen lähestymistapa sekä tuen jatkuvuus näyttävät edesauttavan kuntoutuksen kykyä tukea työelämää koskevaa toivoa ja toiveikkuutta ja vahvistaa sitä kautta toiminnan ja muutoksen edellytyksiä. Tavoitteellisen ja avoimen toivon prosessit saattavat sekä limittyä että kulkea eri suuntiin, ja näiden prosessien ymmärtäminen voi auttaa hahmottamaan asiakkaiden kokonaistilannetta ja soveltamaan yksilöllisesti muutosta tukevia toimintatapoja.

Tiivistelmä

Ammatillisella kuntoutuksella pyritään tukemaan työllistymisen, työhön paluun ja työssä jatkamisen edellytyksiä. Työelämätaavoitteiden asettaminen voi kuitenkin olla haastavaa tilanteessa, jossa työllistymiseen ja työssä selviytymiseen liittyy moninkertaista epävarmuutta. Tässä kontekstissa on hyödyllistä pohtia toiveikkaan tulevaisuusorientaation ehtoja. Tässä tutkimuksessa tarkastelimme sitä, millä ehdoilla ammatillinen kuntoutus voi tukea työelämäntulevaisuutta koskevaa toivoa. Kysyimme erityisesti, millaiset kuntoutuksen toimintatavat ja prosessit vahvistavat ja millaiset heikentävät toivoa ja toiveikkuutta. Teoreettisena lähtökohtana hyödynnettiin ajatusta toivon erilaisista muodoista, erityisesti tavoitteellisesta toivosta sekä avoimesta toivosta, toiveikkuudesta. Aineiston muodostivat 17 Kelan ammatilliseen kuntoutukseen osallistuneen henkilön teemahaastattelua. Aineisto analysoitiin hyödyntäen haastattelukohtaista tiivistämistä, induktiivista koodausta sekä yhdistävää, teoriasidonnaista teematista analyysia. Analyysin perusteella tavoitteellista toivoa vahvistavat kuntoutuksen toimintatavat ja prosessit, joissa varmistetaan työelämään liittyvän päämäärän henkilökohtainen mielekkäys ja tuetaan toimintaa tekemällä merkitykselliseksi koettu suunnitelma. Avointa toivoa ja toiveikkuutta vahvistaa kunnioittava ja kiireetön reflektoinnin tila, joka edesauttaa tulevaisuuden näkymien avartumista. Pystyvyyden tunteen vahvistaminen tukee sekä tavoitteellista että avointa toivoa. Tavoitteellista toivoa heikentävät puolestaan prosessit, joissa asiakkaan omat toiveet ja tavoitteet jäävät validoimatta ja tehdyt suunnitelmat koetaan täten epämielikkäiksi. Avointa toivoa heikentävät kiirehdytyltä tuntuva siirtymät, epärealistisiksi tai epäselviksi koetut suunnitelmat sekä toiminnan vaihtoehtojen puute tai kaavamaisuus. Toiveikkuuden ylläpitäminen kuntoutuksen jälkeen

on erityinen haaste, johon ei usein ole sosiaalista tukea tarjolla.

Avainsanat: toivo, toiveikkaus, ammatillinen kuntoutus, työllistyminen, työkyky

Abstract

The processes of hope and hopefulness in vocational rehabilitation

Vocational rehabilitation aims to support the conditions of employment, return to work, and remaining at work. However, it can be challenging to set work-related goals in circumstances where getting employment and coping at work contains multiple insecurities. In this context, it is useful to scrutinize the conditions of hopeful future orientation. The aim of this study is to examine under what conditions vocational rehabilitation can support hope regarding one's working life future. Specifically, we ask what kind of procedures and practices of vocational rehabilitation strengthen or weaken hope and hopefulness. As a theoretical basis, the study utilizes the idea of multiple modes of hoping, especially goal-oriented hope, and open-ended hope, hopefulness. The data consists of thematic interviews of 17 participants of Kela's vocational rehabilitation. Data was analyzed by interview-specific summarizing, inductive coding, and a unifying, theory-bound thematic analysis. Based on the analysis, goal-oriented hope is strengthened by practices and processes that ensure the personal meaningfulness of the working life goal and supporting action by making a plan perceived as relevant. Open-ended hope and hopefulness are strengthened by creating a respectful and unhurried space for reflection, supporting perceived future views. Reinforcing the sense of capability enhances both goal-oriented and open-ended hope. Goal-oriented hope is, in turn, degraded by processes in which the customer's wishes and

goals are not validated, and thus the plans created are perceived as unmeaningful. Open-ended hope is degraded by transitions felt as rushed, by plans perceived as unrealistic or unclear, and by the lack or by the normativity of options to action. Maintaining hopefulness after rehabilitation is a specific challenge for which social support may not always be available.

Keywords: hope, hopefulness, vocational rehabilitation, employment, work ability

Leena Åkerblad, YTT, PsM, tutkijatohtori, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto

Kaisa Haapakoski, YTT, yliopistonopettaja, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto

Lähteet

- Blake J, Brooks J, Greenbaum H, Chan F (2017) Attachment and employment outcomes for people with spinal cord injury: The intermediary role of hope. *Rehabilitation Counseling Bulletin* 60, 2, 77–87.
<https://doi.org/10.1177/0034355215621036>
- Bloeser C, Stahl T (2017) Hope. Teoksessa E N Zalta (toim.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2017 Edition). <https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/hope>. Luettu 9.3.2022.
- Braun V, Clarke V (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3, 2, 77–101.
<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brun C (2015) Active Waiting and Changing Hopes: Toward a Time Perspective on Protracted Displacement. *Social Analysis* 59, 1, 19–37.
<https://doi.org/10.3167/sa.2015.590102>
- Bryant J, Ellard J (2015) Hope as a form of agency in the future thinking of disenfranchised young people. *Journal of Youth Studies* 18, 4, 485–499.
<https://doi.org/10.1080/13676261.2014.992310>
- Castleberry A, Nolen A (2018) Thematic analysis of qualitative research data: Is it as easy as it sounds? *Currents in Pharmacy Teaching and Learning* 10, 6, 807–815.
<https://doi.org/10.1016/j.cptl.2018.03.019>

- Coduti W, Schoen B (2014) Hope Model: A Method of Goal Attainment with Rehabilitation Services Clients. *Journal of Rehabilitation* 80, 2, 30–40.
- Cook J, Cuervo H (2019) Agency, futurity and representation: Conceptualising hope in recent sociological work. *The Sociological Review* 67, 5, 1102–1117. <https://doi.org/10.1177/0038026119859177>
- Dunstan D, Falconer A, Price I (2017) The Relationship Between Hope, Social Inclusion, and Mental Wellbeing in Supported Employment. *The Australian Journal of Rehabilitation Counselling* 23, 1, 37–51. <https://doi.org/10.1017/jrc.2017.5>
- Ekqvist E, Kuusisto K (2020) Aikuissoisiaalityön asiakkaiden suhtautuminen tulevaisuuteen ja tulevaisuuden toiveet. *Janus* 28, 1, 42–59. <https://doi.org/10.30668/janus.69882>
- Elonen N, Niemelä J, Saloniemä A (2017) Aktivointi ja pitkäaikaistyöttömien monenlainen toimijuus. *Janus* 25, 4, 280–296.
- Grant T (2017) The complexity of aspiration: the role of hope and habitus in shaping working-class young people's aspirations to higher education. *Children's Geographies* 15, 3, 289–303. <https://doi.org/10.1080/14733285.2016.1221057>
- Haapakoski K, Åkerblad L, Tolvanen A, Mäntysaari M (2020) Kelan työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus. Palvelun toimivuuden edellytykset. Sosiaali- ja terveysturvan raportteja 22. Kela, Helsinki. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202003198564>. Luettu 18.11.2022.
- Hirschi A, Abessolo M, Froidevaux A (2014) Hope as a resource for career exploration: Examining incremental and cross-lagged effect. *Journal of Vocational Behavior* 86, 38–47. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2014.10.006>
- Juvonen-Posti P, Saikku P, Turunen J (toim.) (2020) Elinikäistä osallistumista vai elämää työ edellä? Työikäisten monialaisten palveluiden yhteensovittaminen ja vaikuttavuuden arviointi -loppuraportti. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja, 40. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-916-5>. Luettu 9.3.2022.
- Järvikoski A, Lindh J, Suikkanen A (toim.) (2011) Kuntoutus muutoksessa. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Järvikoski A, Härkäpää K, Romakkaniemi M, Nordling E (2016) Koettu työkyky ja hyvinvointitekijät Lapin 40–59-vuotiaassa väestössä. *Kuntoutus* 39, 2, 6–20. <https://doi.org/10.37451/kuntoutus.113352>
- Larsen D.J, Stege R, Edey W, Ewasiw J (2014) Working with unrealistic or unshared hope in the counselling session. *British Journal of Guidance & Counselling*, 42, 3, 271–283. <https://doi.org/10.1080/03069885.2014.895798>
- Lydell M, Hildingh C, Månasson J, Marklund B, Grahn, B (2011) Thoughts and feelings of future working life as a predictor of return to work: a combined qualitative and quantitative study of sick-listed persons with musculoskeletal disorders. *Disability and Rehabilitation* 33, 13–14, 1262–1271. <https://doi.org/10.3109/09638288.2010.527029>
- Mielonen A (2020) Ammatillisen kuntoutuksen organisointi, oikeus kuntoutukseen ja etuudet Ruotsissa, Saksassa, Alankomaissa ja Suomessa. *Eläketurvakeskuksen raportteja* 13. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-691-322-6>. Luettu 9.3.2022.
- Palomäki S (2018) Asiakkaiden kokemuksiin perustuvat kuntoutuksen tukiprosessit yhteisten toimintojen alueella. *Kuntoutus* 41, 2, 21–33.
- Petersen A, Wilkinson I (2015) Editorial introduction: The sociology of hope in contexts of health, medicine, and healthcare. *Health* 19, 2, 113–118. <https://doi.org/10.1177/1363459314555378>
- Pettit H (2019) The cruelty of hope: Emotional cultures of precarity in neoliberal Cairo. *Environment and Planning D: Society and Space* 37, 4, 722–739. <https://doi.org/10.1177/0263775818825264>
- Raivio H (2018) Sosiaalinen kuntoutus voimavaraistamisena – toivon ja muutoksen näkökulma. H Kostilainen, A Nieminen, H Böckerman (toim.) *Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja* 13. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-307-0>. Luettu 9.3.2022.
- Reunanen M (2018) Toimijuus kuntoutumisen tavoitteena. *Kuntoutus* 41, 1, 53–56.
- Snyder C (2002) Hope Theory: Rainbows in the Mind. *Psychological Inquiry* 13, 4, 249–275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01
- Suikkanen A, Lindh J (2012) Kuntoutuksen tulevaisuudennäkymiä: mitä kehittämistyössä mukanaolo meille opettaa? *Kuntoutus* 35, 2, 50–57.
- Te Riele K (2010) Philosophy of hope: concepts and applications for working with marginalized youth. *Journal of Youth Studies* 13, 1, 35–46. <https://doi.org/10.1080/13676260903173496>
- Unkila K (2015) Voimaantumisen ammatillisessa kuntoutuksessa: vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien kuntoutujien kertomuksia ammatilliselta kuntoutuskurssilta. *Lisensiaatintutkimus*. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201505251515>. Luettu 9.3.2022.
- Ylilahti M (2013) Itsestä kiinni. Etnografinen tutkimus työikäisten laitospäästä. *Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 469. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5232-7>. Luettu 9.3.2022.
- Ylisassi H, Turunen J (2015) Ammatilliset tavoitteet. Teoksessa S Sukula, K Vainiemi, T Laukkala (toim.) *GAS. Menetelmästä sovellukseen*. Kela, Helsinki, 56–70.
- Warren N, Manderson L (2008) Constructing Hope: Dis/Continuity and the Narrative Construction of Recovery in the Rehabilitation Unit. *Journal of Contemporary Ethnography* 37, 2, 180–201. <https://doi.org/10.1177/0891241607312493>

- Waynor W, Gill K (2015) The Role of Hope in Predicting Supported Employment Success. *Journal of Rehabilitation* 81, 2, 26–31.
- Webb D (2007) Modes of hoping. *History of the Human Sciences* 20, 3, 65–83.
<https://doi.org/10.1177/0952695107079335>
- Åkerblad L, Haapakoski K (2022) Toivo työelämän marginaaleissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 87, 1, 96–101.